

A *Licinius Murenához* bizonyos mértékben kiegészítő ellentéte az eddig tanult két Horatius-versnek. Azokban a költő a jelenben és a jelennek élést hirdette, most pedig éppen a jelennel, az adott körülményekkel szemben tanúsítandó *távolságtartást*, a körülményekkel való nem azonosulást. Hisz a 4. szakasz azt mondja: „*Jót remél a vészben, a jóban ismét | fordulattól tart az előrelátó | szív.*”

Az ellentét azonban csak részleges, illetve látszólagos. A külvilág ott is, itt is meglehetősen kevésbé befolyásolható törvényeknek engedelmeskedik. Ezeket az ember csak beláthatja, alkalmazkodhat hozzájuk, a nagy változások azonban nem az akaratától függenek. Itt is, ott is valamiféle lelki béke megszerzése a cél - ám e béke megszerzésének „receptje” kicsit különbözik.

A Liciniushoz írott óda a *belső szabadságot*, a körülményektől való lelki függetlenséget mutatja a legfőbb értéknek. De azt is láthatjuk, hogy az arany közepszer Horatiusnál nem a szürke közepszerűséget, hanem a már említett távolságtartást jelenti. A 4. szakasz még csupán passzív belső függetlenségről, a pillanatnak való be nem hódolásról beszél („*Jót remél... fordulattól tart...*”), az utolsó szakasz viszont már olyan magatartásparancsot fogalmaz meg, amely a környezet kihívásaira adott okos, cselekvő válaszokat követel („*Áltd helyed bátran. légy szilárd. okosan magad vond össze. vitorlád.*”). Olyan rugalmas alkalmazkodást tanácsol tehát, amely ellensúlyozza a környezet kihívásait, nem pedig behódol nekik.

Az *arany közép* tanítása könnyen félreérthető, s ebben fülünk is ludas lehet: közepszerűségnek lehet hallani, érteni. A latin szónak (*mediocritas*) semmiféle ilyen negatív felhangja nincsen. Ezért helyesebb „közepszer” helyett középnek vagy középútnak mondani. Ez a vers nem a közepszerűség dicsérete. Elég az utolsó versszakát újraolvasni, amelyben éppen a helytállásról van szó. Az arany közép „értelme és költői jogalapja annak állandó jelenléte, amiben mértéket kell tartani. Mámorban, haragban, szerelemben...” - írta Kerényi Károly a *Horatius Noster* kötet előszavában. Vagyis ez a gondolat nem iktatja ki az emberi életnek vágyait és örvényeit, hanem éppen arra próbál receptet adni, hogyan lehet velük együtt élni, és nem beléjük pusztulni.

Az arany közép gondolata ARISZTOTELÉSZTől ered. Etikájában (erkölcstanában) azt fejtegeti, hogy az *erény* nem más, mint *középhatár két rossz között*, melyek közül az egyik a *túlzásból*, a másik a *hiányosságból* ered. Horatius versénél maradván: folyton a nyílt tengerre törni olyan túlzás, amelyet vakmerőségnek nevezünk, a part közeli sekély vízben bukdácsolni pedig gyávaság. A két véglet között okosan haladni: bátorság. A közép persze kinek itt van, kinek ott. Ha például egy kirándulásból hazatérve két palacsinta kevés, tíz pedig sok, akkor nem biztos, hogy mindenki egyformán hat palacsintával egyezne ki, noha kettőnek és tíznek ez a számtani közepe. Tehát kinek kevesebb, kinek több: a közepet mindenkinek magában kell megtalálnia.

Arisztotelész ezután különböző erényeket és hibákat vesz sorra, és megpróbálja őket a két véglet és a középhatár rendszerébe foglalni. Természetesen ő is hangsúlyozza, hogy valójában egyes emberek, sőt egyes helyzetek vannak, jó és rossz közötti tájékozódásunkban mégis segíthet egy ilyen gondolat kísérlet. És szépen megmutatja azt is, hogy az ember hibái gyakran éppen erényeivel vannak összefüggésben.

A SZTOICIZMUS ÉS AZ EPIKUREIZMUS

Az *arany közép* és a *carpe diem* gondolata nem Horatiusnál jelenik meg először, és későbbi hatásukat sem csak ezeknek a verseknek köszönhetik. Két filozófiai iskola áll mögöttük, amelyek Athénban születtek, és innen hódították meg Rómát: a **sztoicizmus** és az **epikureizmus**.

Az i. e. IV. században Athén fokozatosan elvesztette függetlenségét. A büszke athéni polgárok az i. e. V. században még arról dönthettek az agorán (a népgyűlések helyszínén), hogy szárazföldön vagy a tengeren állítsák-e meg a perzsa birodalom támadását; s győzelmüket a demokrácia diadalának fogták fel. Az i. e. IV. század derekán már arról folyt a vita, hogy Athén inkább a perzsa vagy inkább a makedón befolyásnak engedjen-e, s ezt a vitát már nem az agorán döntötték el. Athén előbb a makedón, majd a Római Birodalom része lett, politikai befolyását elvesztette, s csak kulturális vonzereje maradt meg: a művészek és filozófusok városa lett. Az athéni emberek, akik korábban a világpolitikát formálhatták szavazataikkal, most úgy érezték, hogy minden lényeges döntést a fejük felett, birodalmi központokban hoznak meg. Ezért érdeklődésük a személyes boldogság lehetőségei, a magánélet felé fordult. A színpadon a régi, nagyszabású mitológiai témák helyett (mint amilyen az Antigoné volt) a hétköznapi élet problémái jelentek meg. Ekkor alakultak ki a komédia műfaj szerepkörei: színpadra lépett a zsugori öreg, a hetvenkedő katona, a furfangos szolga, a jószívű örömlány és a sorsüldözött szerelmesek. A közönség azt várta a színházról, hogy a szerelmesek minden akadály ellenére előadásról előadásra megtalálják a maguk névtelen, de valódi boldogságát: mert maguk is erre vágytak. A képzőművészetben pedig - szobrokon, falfestményeken és vázáképeken - a hősök és hősnők részben átadták helyüket olyan mindennapi életképeknek, mint a libát fojtogató kisfiú, a pityókás öregasszony vagy a kockázó lányok. A filozófiától sem vártak mást az emberek: adjon válaszokat arra a kérdésre, hogyan lehetünk elégedettek, boldogok az életben.

A kitioni ZÉNÓN és a szamoszi EPIKUROSZ nagyjából egy időben, az i. e. III. század legelején érkezett Athénba, és kezdett tanítani. Zénón az agora egyik oszlopcsarnokában, melyet falfestményeiről Tarka csarnoknak neveztek (görögül „sztoa poikilé”), s innen jött az irányzat elnevezése is: a **sztoikusok** a **Csarnok filozófusai** voltak. Epikurosz egy kertet vásárolt, és ide várta barátait, tanítványait: az **epikureusokat** a **Kert filozófusainak** is mondták. Csarnok az agora mellett és Kert a város szélén: jelképes ez a két helyszín. A sztoikusok sohasem mondtak le arról, hogy az élet értelmét a másokért, a közösségért végzett munkában, áldozatvállalásban lássák. Az epikureusok szerint pedig csak a közélettől való teljes visszavonulás teheti boldoggá az embert.

Mivel a két filozófiai iskola komolyan vette az említett kérdést, ezért rendszerük az **etikára** (erkölcstanra) épült. Ez a filozófiának az a része, amelynek további kérdései így foglalhatók össze: mi a jó, és mi a rossz? Mit jelent a szabadság? Milyen célokat, eszményeket kövessünk az életben? Hogyan viselkedjünk másokkal szemben?

A **sztoikusok** szerint döntően fontos, hogy belássuk, mi az, ami tőlünk függ, ami hatalmunkban van, és mi az, ami nem függ tőlünk, nincs hatalmunkban. A *sztoikus etika apatheiót*, azaz *szenvetlenséget* vár el az erkölcsileg közömbös, illetve hatalmunkban nem álló dolgokkal kapcsolatban, mert szerintük ez az érzéketlenség *teszi lehetővé az ember függetlenségét és boldogságát*. A vagyont és a sikert nem becsülik, mert ezek mulékonyak, s érdem nélkül is megkaphatja vagy elveszítheti az ember. Inkább azt a célt tűzik az ember elé, hogy rátaláljon saját természetére, s eszerint tanuljon meg élni, örülni és lemondani dolgokról. Ez a természet ugyanis része annak a közös természetnek vagy vezérlő értelemnek, amely hitük szerint a világot áthatja és elrendezi. Ennek a felismerése segítheti az embert abban, hogy cselekvési lehetőségeit és határait belássa, és megtalálja értelmes feladatát a világban. A sztoikus ember tehát összhangot keres belső természete és a mindenség törvényei között, eszményei belülről vezérlik, rendíthetetlen nyugalomát és igazságérzetét akár a külső körülmények ellenére is képes megőrizni.

Az **epikureusok** *magatartásestménye a lélek rezenéstelen nyugalma*, melyet a csendes tó vizéhez hasonlítanak (*ataraxia* = *rezenéstelenség*). Ezt úgy érheti el az ember, ha mindent, ami testét-lelkét megzavarhatja, távol tart magától. Szomjúságunkban egy pohár víz, magányunkban a barátok: az örömet különféle hiányaink betöltésében látják. És mivel úgy gondolják, hogy az ember nyugalma *legnagyobb veszélyt a halálfélelem jelenti*, ezért olyan világképet dolgoznak ki, amelyben nem félelmetes a halál sem. Minden atomokból és ürből áll, s az ember halála után atomjaira bomlik: nem kell félnie a büntetéstől, ezért tehát önmagáért legyen jó. Jelszavuk: „*Rejtőzködve élj!*” - az epikureus ember *visszavonul a magánélet kis köreibe, kertjében barátaival beszélget, és nem törődik a világgal*.

Mindkét irányzat fontos értéke tehát az a *szabadság és belső béke*, amelyet akár a világ ellenére is elérhet az ember. Azzal a kérdéssel foglalkoznak, hogy milyen választ adjon az ember a külvilág kihívásaira, s hogyan tudja megőrizni közben az autonómiáját, függetlenségét. Vagyis a boldogságot a világgal nem feltétlenül harmonikus viszonyban lévő ember számára próbálják kitalálni, és megtalálásának inkább belső feltételeit hangsúlyozzák. Az *epikureizmus inkább örömelevű, a sztoicizmust inkább az önkorlátozás és feladattudat hatja át*. Horatius versei hol az egyik, hol a másik felfogás nyomait viselik erősebben magukon. A kereszténység számára a sztoicizmus volt kedvesebb, s magába építette az önkorlátozás és a földi dolgok iránti érzéketlenség eszményét. A magyar nemesség számára Horatius kedves olvasmány, a sztoikus tanítás pedig gyakran volt vigasz és útmutató nehéz időkben.